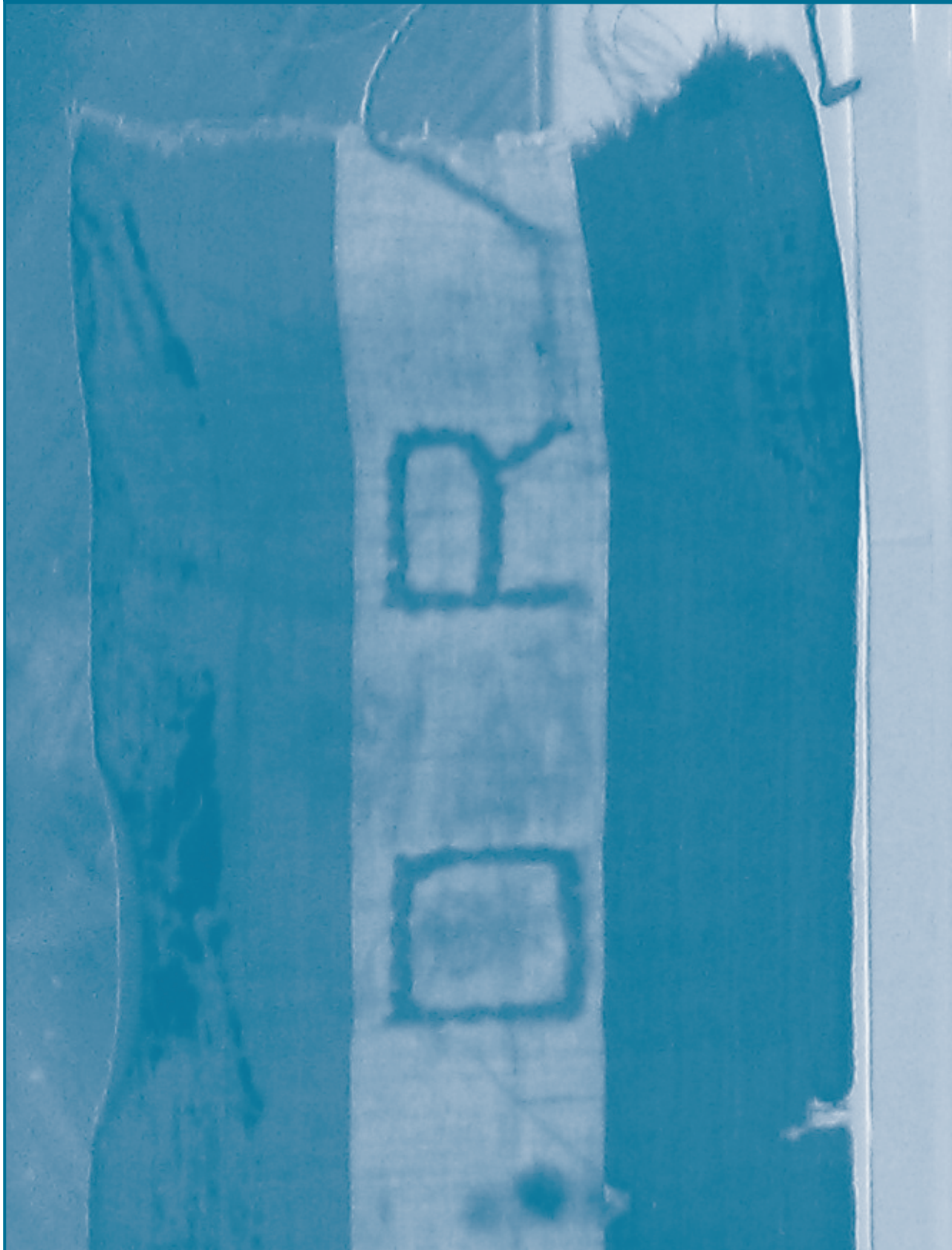

Luisterplek 40
Oosterbeek
De vriendschapsband

Liberation
ROUTE

Een lessenserie voor leerlingen 3 en 4 klas havo/ vwo

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Lessenserie	4
Vorbereiding museumbezoek	5
Les 1. Introductieles	6
Les 3. Verwerkingsles	8
Bijlage 1. Aanvullende informatie, les 1	11
Bijlage 2. Symbolen	12
Bijlage 3. Achtergrondinformatie leerlingen	18
Werkblad 1. Vragenkaarten	22
Werkblad 2. Vrijheid	24
Werkblad 3. Stelling	25
Bronnen	26
Colofon	27

Inleiding

Deze lessenserie is in samenwerking met het Airborne Museum 'Hartenstein' en een aantal pilotscholen ontwikkeld in het kader van de Liberation Route.

De Liberation Route volgt het pad dat de geallieerden bewandelden tijdens de bevrijding van Europa. De route begint bij Normandië en loopt via Nijmegen, Arnhem en het zuiden van de Veluwe richting Berlijn. De regio Arnhem, Nijmegen, Zuid-Veluwe speelde aan het einde van de Tweede Wereldoorlog een hoofdrol op het wereldtoneel. De geallieerden startten in september 1944 Operatie Market Garden. Ondanks dat het één van de grootste luchtlandingsoperaties was uit de geschiedenis, is de operatie slechts deels geslaagd. Nijmegen werd bevrijd, maar Arnhem kon door de geallieerden niet worden behouden. Ook de Veluwe wachtte een barre winter. In februari 1945 startte vanuit dit gebied de finale van de bevrijding, Operation Veritable. Deze operatie was de start van het grote Rijnlandoffensief, een veldslag die past in het rijtje van Stalingrad, Normandië en Berlijn. Militairen en burgers waren de deelnemers in de onberekenbare oorlogsroulette die draaide om overleven of sterven, om vreugde en verdriet. Uiteindelijk werd de vrijheid herwonnen.

Veel plekken in Gelderland hebben direct te maken met historische gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op verschillende plekken zijn in Gelderland langs de Liberation Route gemarkeerde veldkeien, zogeheten luisterplekken neergezet. In de directe omgeving van deze keien zijn dingen gebeurd die de geschiedenis van de omgeving kleuren. Bij de veldkei is door middel van een hoorspel te horen wat één of meerdere personen bij die plek hebben meegemaakt.

Bij het Airborne Museum 'Hartenstein' in Oosterbeek staat een luisterkei waarop het verhaal van twee bevriende Britse piloten is te horen die tijdens de septemberdagen in 1944 hebben gevochten in Oosterbeek. Het verhaal gaat dat de mannen een rood-wit-blauwe armband hebben gekregen van een inwoner uit Oosterbeek. Deze armband snijden de mannen als teken van vriendschap doormidden. Ieder neemt een helft mee om na de strijd weer samen te voegen. Zover komt het niet, één van de mannen komt om in de strijd en ligt begraven op de Airborne begraafplaats. De helft van de armband is door Staff Sergeant Allen geschonken aan het museum.

In de lessenserie gaan de leerlingen het verhaal van deze twee mannen onderzoeken. De lessenserie bestaat uit drie lessen waarvan er twee op school plaatsvinden en één op het Airborne Museum 'Hartenstein' in Oosterbeek.

Lessenserie

Doelgroep

Dit project is bedoeld voor leerlingen van klas 3 en 4 havo en vwo.

Opzet van de lessenserie

Het project bestaat uit drie lessen en start met een introductieles op school. Tijdens deze les onderzoeken de leerlingen wat er gebeurde tijdens Operatie Market Garden en maken ze kennis met twee bevriende soldaten die tijdens deze slag hebben gevochten. Daarnaast onderzoeken ze de betekenis van symbolen. Deze les bereidt de leerlingen voor op de tweede les: het museumbezoek.

De tweede les bestaat uit een bezoek aan het Airborne Museum 'Hartenstein'. Hier onderzoeken ze aan de hand van bronnen het luisterverhaal 40 over de twee bevriende soldaten.

Na dit bezoek volgt de derde les op school. Tijdens deze verwerkingsles onderzoeken de leerlingen door middel van een debatles het begrip vrijheid.

Doel

De doelstellingen van het project zijn:

- De leerlingen kennen de hoofdlijnen van Operatie Market Garden.
- De leerlingen maken kennis met lokale verhalen over de bevrijding.
- De leerlingen leren wat er op deze plek is gebeurd tijdens Operatie Market Garden.
- De leerlingen denken na over de vraag 'wat is vrijheid waard?'
- De leerlingen werken met bronnen.
- De leerlingen beoordelen en waarderen de objectiviteit van bronnen.

Kerdoelen

De lessen sluiten aan bij de volgende kerndoelen die zijn geformuleerd door het SLO:

Onderbouw VO geschiedenis:

Kenmerkende aspecten:

- Het racistisch en totalitair karakter van het nationaal-socialisme.
- De Duitse bezetting en de Jodenvervolgging

Kerdoelen:

- 43 Pluriforme samenleving.
- 44 Politiek systeem.
- 47 Het belang van mensenrechten.
- 44 47 Uitoefening van macht; het belang van mensenrechten.

Geschiedenis tweede fase VO:

- De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie;
- Het voeren van twee wereldoorlogen.
- Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme;
- De crisis van het wereldkapitalisme;
- Racisme en discriminatie die leiden tot genocide, in het bijzonder op de joden;
- de Duitse bezetting van Nederland;
- Verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering;
- Vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme.

Kosten

De lessenserie is gratis te downloaden van www.liberationroute.nl. Voor het bezoek aan het museum is entreegeld verschuldigd.

Spreading lessen

De activiteiten zijn door de docent zelf in te delen. Voor het museumbezoek dient een afspraak gemaakt te worden.

E-mail: boekingen@airbornemuseum.nl

Telefoonnummer: 026 333 77 10

Het museumbezoek duurt - zonder de heen en terugreis - anderhalf uur.

Vorbereiding:

- Museum inlichten over uw komst
- Vervoer regelen (bus of ouders die willen rijden)

Voor een afspraak neemt u contact op met:

Airborne Museum 'Hartenstein' te Oosterbeek,

E-mail: boekingen@airbornemuseum.nl

Telefoon: 026-333 7 710

Adres: Utrechtseweg 232, 6862 AZ Oosterbeek

Korte inhoud museumbezoek

Duur: 90 minuten

Locatie: educatieruimte en museum

Bij het museum staat een luisterkei waarop het verhaal van twee bevriende Britse piloten is te horen die tijdens de septemberdagen in 1944 hebben gevochten in Oosterbeek. Ze hebben gevochten voor onze vrijheid. Het luisterverhaal 40 is te beluisteren via Liberation Route. Bekijk de museumopdrachten op www.airbornemuseum.nl

Inhoud van de les:

- Introductie in de educatieruimte met activering voorkennis en uitleg opdracht.
- Leerlingen doen in groepjes zelfstandig onderzoek in het museum.
- Verwerkingsopdracht in educatieruimte met behulp van stemkastjes en storyboard.

Inhoud van de museumles

In de museumles gaan de leerlingen aan de slag met bronnenonderzoek. Een belangrijk object uit de collectie staat centraal. Rond dit object is een verhaal te vertellen. Maar hoe betrouwbaar zijn de bronnen? Wat weten we zeker en hoe zijn we aan deze informatie gekomen? Wat

vertellen de ooggetuigen, de foto's en de objecten? De leerlingen merken dat ook de plaats van het museum en het museumgebouw zelf een verhaal vertellen.

Het verhaal

Het programma heeft als basis het luisterverhaal 40 over de 'oranje'-armband. De leerlingen beluisteren het verhaal van twee bevriende Britse piloten, Allen en West, die tijdens de september-dagen in 1944 hebben gevochten in Oosterbeek en analyseren het verhaal aan de hand van een storey-board. Als West gewond raakt worden de mannen door burgers naar Schoonoord gebracht. Daar geeft een Oosterbeeks meisje hen een rood-wit-blauwe armband. Deze armband snijden de mannen als teken van vriendschap doormidden. Ieder neemt een helft mee om na de strijd weer samen te voegen. Zover is het nooit gekomen, West overlijdt aan zijn verwondingen en ligt begraven op de Airborne begraafplaats.

Les met een storeyboard

Op het smartboard is een storeyboard weergegeven met de verschillende scènes uit het verhaal. Aan de hand van de scènes gaan de leerlingen op onderzoek in het museum. Door analyse van verschillende bronnen in het museum proberen ze te achterhalen welke scènes hebben plaatsgevonden en hoe het ook anders zou kunnen zijn gelopen. Ze maken hiervoor onder andere gebruik van de verschillende ooggetuigenverslagen van zowel veteranen en burgers, de 'Roll of Honour' waar ze terugvinden waar en hoe de West is overleden en begraven, vele foto's en objecten zoals de armband. In de Experience zoeken ze de plekken waar de verschillende scènes zich kunnen hebben afgespeeld. Afsluitend wordt met de groep met behulp van de stemkastjes bepaald welke scènes aan de hand van hun onderzoek genoeg bewijs hebben om overeind te blijven. Op het smartboard wordt de verhaallijn opnieuw gemaakt.

Introductieles

Duur: 70 minuten

Locatie: school

Inhoud van de les:

- **Activiteit 1:** Operatie Market Garden. Wat, waar, wanneer en hoe? Deze activiteit zorgt ervoor dat de leerlingen voldoende weten over het hoe en waarom van Operatie Market Garden zodat ze goed beslagen ten ijs komen als ze het museum gaan bezoeken. Airborne Museum 'Hartenstein' is gehuisvest in het voormalig hoofdkwartier van de geallieerden tijdens deze operatie.
- **Activiteit 2:** Twee jongemannen sloten tijdens de Slag bij Arnhem vriendschap. Ze kregen een armband van een inwoners van Oosterbeek. Deze deelden ze doormidden als symbool voor hun vriendschap. Tijdens deze activiteit werken de leerlingen met de verschillende betekenissen van symbolen in verschillende context en de betekenis hiervan.

Voorbereiden:

- Kopiëren werkblad 1. Vragenkaarten. Ieder tweetal krijgt 1 kopie.
- Lezen achtergrondinformatie in bijlage 1.
- In de achtergrondinformatie in bijlage 2 staat kort samengevat wat de leerlingen aan het eind van de les moeten weten.
- In bijlage 2 staan afbeeldingen van de symbolen voor activiteit 2. U kunt ze via een digibord laten zien of uitprinten en ophangen.

Activiteit 1:

Nodig:

- Computers met internetaansluiting.
- De achtergrondinformatie (bijlage 2) is eventueel te gebruiken door de leerlingen.

Inleiding: (10 minuten)

- Activeren van de voorkennis. Maak met de leerlingen een mindmap/ woordweb op het bord. Wat weten de leerlingen nog over de Tweede Wereldoorlog?
- Zorg dat de informatie uit de achtergrondinformatie in bijlage 1 aan de orde komt: aanleiding in Duitsland vanwege de economische recessie / opkomst Nationaal Socialisme / Hitler / Invasie Europa en Nederland / Verzet / Jodenvervolging/ Bevrijding / Hongerwinter.
- Ga door op het onderwerp bevrijding. In 1944- 1945 was de Hongerwinter: delen van het land waren al wel bevrijd. Maar de bevrijdingsactie is niet geslaagd. Welke actie was dat? Operatie Market Garden, rondom Arnhem ook wel de Slag bij Arnhem genoemd.
- Operatie Market Garden. Deze actie gaan de leerlingen verder onderzoeken. Ze gaan in tweetallen aan de hand van vragenkaartjes informatie verzamelen over Operatie Market Garden.

Kern: (20 minuten)

Ze verzamelen de antwoorden via informatie op het internet.

Afsluiting: (15 minuten)

Nabespreking. Antwoorden op de vragen. Welke bronnen? Zelfde antwoorden? Betrouwbaar?

Activiteit 2:

Inleiding: (10 minuten)

- Toon drie afbeeldingen: pegasus - vredesteken (ban de bom) – duif
- Vraag wat zijn dit voor afbeeldingen? Wat hebben ze gemeen? Waar staan ze voor?
- Concludeer o.a.: de afbeeldingen staan ergens symbool voor.

Kern: (15 minuten)

- Laat de leerlingen nieuwe rijtjes zien: welk symbool hoort er niet bij?
Discussieer over waarom wel of niet. Hier zijn verschillende uitkomsten mogelijk.

Het gaat (ook) om de juiste argumentatie die hierbij gebruikt wordt)

letter – hart – vriendschapsbandje

Davidster – Nederlands wapen – kruis

- Toon als laatste het rijtje met tekens op het lichaam: protestarmbandje – sjerp- rouwband

Afsluiting: (20 minuten)

- Bespreek met de leerlingen of ze zelf symbolen dragen op hun lichaam? Bijvoorbeeld: Vriendschapbandjes? Ketting met hartje? Tattoo
- Laat de armband zien die in het Airbornemuseum is. Vertel dat dit de helft is van een armband. Wat zou het betekenen? Waar zou de andere helft zijn?

De vragen op de vragenkaarten:

1. **A** Wanneer startte de Operatie Market Garden?
B Wie was de bevelhebber van de Operatie Market Garden?
C Waarom kreeg de operatie deze naam?
D Uit welke landen waren de geallieerden afkomstig, die meewerkten aan de Operatie Market Garden?

2. **A** Operatie Market Garden was onderdeel van een grotere operatie. Welke was dat?
B Hoe noem je de eerste dag van de operatie waar Operatie Market Garden onder viel?
C Waar was dat?

3. **A** Waar was het hoofdkwartier van de geallieerden tijdens de Slag om Arnhem?
B Welke functie heeft het gebouw nu?

4. **A** Welk symbool hoort bij de Airborne divisie?
B Teken het na.
C Waar staat het symbool voor?

5. **A** Operatie Market Garden liep anders dan gepland. Welke oorzaken kun je daarvan aanwijzen?
B Welke gevolgen had de Operatie Market Garden voor de burgers in de regio Arnhem?

6. **A** Over Operatie Market Garden is een boek en een speelfilm gemaakt met de naam 'Een brug te ver'. Waarom hebben ze voor deze titel gekozen?
B De brug die in de film te zien is, is niet een brug in Arnhem maar in Deventer. Wat zou daar de reden van kunnen zijn?
C Als jij een speelfilm zou maken over de gebeurtenissen in september 1944, welke titel zou jij het dan geven? Beargumenteer je antwoord.

Verwerkingsles

Duur: 70 minuten

Locatie: school

Inhoud van de les:

In het museum hebben de leerlingen bronnen onderzocht. Sommige bronnen bleken meer betrouwbaar dan anderen. Wat we wel zeker weten, is dat de mannen hebben gevochten in Oosterbeek. Waar vochten deze mannen voor? Deden ze dat voor henzelf of voor anderen? Voor vrijheid? Aan de hand van stellingen debatteren de leerlingen over wat vrijheid voor hen betekent.

Vorbereiding:

- Kopiëren werkblad 2.

Nodig:

- Alarmklok (met bel)
- Kopieën werkblad 2

In deze les gaan de leerlingen door middel van een debatles het begrip vrijheid onderzoeken. Hieronder een beschouwing die u kan gebruiken om te sturen bij de discussie die ontstaat.

Wat is vrijheid eigenlijk?

Een begrip als 'vrijheid' betekent niet voor iedereen hetzelfde. Dankzij regels ontstaat een kader waarin vrijheid beleefd kan worden. Als je de regels niet hebt en iedereen maar doet waar ie zin in heeft, zal de vrijheid van de één de vrijheid van een ander belemmeren. Daarom maken we afspraken met elkaar. Dit omdat we mensen voor elkaar en de overheid willen beschermen. In een democratie komen we met elkaar overeen waar die vrijheid aan moet voldoen. En welke regels we als te onvrij ervaren. We leggen vast in wetten hoe we met elkaar om willen gaan.

Maar welke regels we afspreken met elkaar is niet per se een vanzelfsprekende keuze voor iedereen. Het blijkt dat we de ene vrijheid belangrijker kunnen vinden dan de andere. De verschillende meningen daarover leiden regelmatig tot discussie of zelfs tot conflicten. Dat zie je als in gezinnen de kinderen regels van ouders ter discussie stellen maar ook in een democratie waarin doorlopend regels aangepast worden aan een nieuwe realiteit. Dat maakt dat vrijheid geen vaststaand gegeven is maar continu in beweging.

Mensen maken keuzes in de manier waarop ze vrijheid willen beleven. Staat het recht van vrijheid van meningsuiting bijvoorbeeld boven de vrijheid van godsdienst? Een verkondigde mening kan kwetsend zijn voor gelovigen. En wat nou als de vrijheid van godsdienst niet strookt met het recht om te mogen zijn wie je bent. Als gelovigen bijvoorbeeld tonen dat ze moeite hebben met homoseksualiteit. Op dat moment begint de vrijheid van de één daar waar de vrijheid van een ander ophoudt.

Een andere manier om het begrip vrijheid te onderzoeken is te kijken wat onvrijheid precies inhoudt. In de Tweede Wereldoorlog werden mensen ingeperkt in hun vrijheid. Ze werden gedwongen mee te werken aan de ideeën van één man. Ze moesten zich aan allerlei regels houden waar ze niet met elkaar voor gekozen hadden. Er was geen vrijheid van meningsuiting. Er was geen persvrijheid. En de rechtspraak was in handen van de bezetter.

Op verschillende plekken op de wereld hebben mensen deze rechten nog steeds niet. Dan blijkt dat vrijheid slechts een verworven recht is; en helaas niet voor iedereen vanzelfsprekend goed.

Inleiding: (15 minuten)

- Kom kort terug op het museumbezoek. Wie waren de hoofdpersonen van het luisterverhaal? Wat is er met de mannen gebeurd? Hoe weten we dat?

Een van de mannen is gestorven in de strijd. William West ligt begraven op de Airborne begraafplaats tussen honderden andere soldaten die tijdens Operatie Market Garden omgekomen zijn. Wat is zijn sterven waard? Voor Nederland en voor jou persoonlijk? Hoe zou Nederland er uit zien als de geallieerden Nederland niet bevrijd hadden?

- Laat de leerlingen als voorbereiding op schrijven: Wat betekent vrijheid voor jou? Maak groepjes van vier en laat ze op werkblad 2 samen een woordveld maken. In het midden staat het woord 'vrijheid'. Laat alle vier leerlingen afzonderlijk opschrijven wat ze bij vrijheid denken. Als ze dat hebben opgeschreven moeten ze vervolgens samen tot één definitie komen.
- Kom vervolgens met de klas tot één klassikale definitie van het woord vrijheid. Wat is de relatie van vrijheid tot oorlog?

Optie 1:

Kern: (25 minuten)

Debat aan de hand van stellingen.

Spelregels:

- Verdeel de klas in tweeën.
- Wijs een gespreksleider aan. Spreek met de leerlingen af dat als ze wat willen zeggen ze opstaan en dat ze pas als de gespreksleider ze

het woord geeft ze mogen spreken.

- Over iedere stelling wordt 5 minuten gedebatteerd. De alarmklok rinkelt wanneer de tijd voorbij is.
- De eerste stelling. Schrijf op het bord de stelling: 'William West is gestorven voor onze vrijheid.'
- Verdeel de klas in tweeën en laat ze tegenover elkaar plaatsnemen. De bedoeling is dat de ene helft van de klas de stelling verdedigt terwijl de andere helft tegenargumenten inbrengt.
- Laat de leerlingen nu zelf bedenken waar ze voor of tegen zijn en schrijf de volgende stelling op het bord: 'Vrijheid betekent voor iedereen hetzelfde'.

Andere stellingen: 'Vrijheid is zelf beslissen wat je doet'; 'We zijn allemaal verantwoordelijk voor de vrijheid van een ander'; 'Persoonlijke vrijheid gaat boven andermans vrijheid'.

Afsluiting: (30 minuten)

Leg de stelling neer: 'Vrijheid zonder regels bestaat niet'.

Gebruik werkblad 3.

- Laat de leerlingen in tweetallen samenwerken en vraag ze een antwoord te geven op de volgende vragen:
 - Welke regels vergroten jouw vrijheid?
 - Wat maakt jouw vrijheid kleiner?
 - Hoe kun je de vrijheid van anderen vergroten? Denk bijvoorbeeld aan mensenrechten.
- Bespreek met de hele groep de verschillende antwoorden. Komen de antwoorden overeen?

Optie 2:

Deze optie beschrijft een lesopzet die de discussie meer structureert en wellicht meer geschikt is voor leerlingen voor wie debatteren nieuw is.

Debat aan de hand van stellingen.

- Maak 5 groepen. Er zijn 5 stellingen.
- Geef iedere groep 1 stelling. Verdeel deze groep in tweeën: de eensgroep en de oneensgroep. Spreek met de groepen af dat ze met elkaar ofwel argumenten voor of argumenten tegen de stelling verzinnen. Geef ze hiervoor 10 minuten de tijd.
- Verdeel de klas met een (denkbeeldige) lijn in tweeën, in de 'eens' kant en de 'oneens' kant. U kunt deze scheiding accentueren door een rood en een groen papier op te hangen.
- Over iedere stelling debatteren de aangewezen eens- en oneensgroep 5 minuten. De andere groepen luisteren.
- De alarmklok rinkelt wanneer de tijd voorbij is.
- Laat na de discussie de leerlingen kiezen of ze het eens of oneens zijn met de stelling door aan de 'eens' of de 'oneens' kant van de klas te gaan staan.
- Discussie eerste stelling: 'William West is gestorven voor onze vrijheid.'
- De andere stellingen:
 - 'Vrijheid betekent voor iedereen hetzelfde';
 - 'Vrijheid is zelf beslissen wat je doet';
 - 'We zijn allemaal verantwoordelijk voor de vrijheid van een ander';
 - 'Persoonlijke vrijheid gaat boven andermans vrijheid.'

Afsluiting: (20 minuten)

Leg de stelling neer: 'Vrijheid zonder regels bestaat niet'.

Gebruik werkblad 2.

- Laat de leerlingen in tweetallen samenwerken en vraag ze een antwoord te geven op de volgende vragen:
 - Welke regels vergroten jouw vrijheid?
 - Wat maakt jouw vrijheid kleiner?
 - Hoe kun je de vrijheid van anderen vergroten? Denk bijvoorbeeld aan mensenrechten.
- Bespreek met de hele groep de verschillende antwoorden. Komen de antwoorden overeen?

Aanvullende informatie

les 1

Jonge piloten vechten voor onze vrijheid

Het is half september 1944. Als onderdeel van de Operatie Market Garden stijgen ruim duizend zweefvliegpiloten met hun toestellen op van verschillende vliegvelden in Engeland. De zweefvliegtuigpiloten zijn vrijwilligers. Na een uitgebreide militaire training, hebben ze eerst een training als piloot op een klein motorvliegtuig en daarna als zweefvliegtuigpilot gekregen. Hierdoor zijn ze breed inzetbaar. Na een landing moeten ze zo snel mogelijk weer naar Engeland terug om beschikbaar te zijn voor een eventuele volgende operatie. Maar gedurende de tijd dat ze bij de Airborne- eenheid op het slagveld zijn, blijven de piloten als grondtroepen beschikbaar in twee zogeheten Wings, het luchtmacht equivalent van een bataljon. Het is de enige reserve waar een Airborne-divisie over beschikt.

De twee jonge zweefvliegpiloten P.J. Allen en Richard William West stijgen in september vanuit vliegveld Broadwell in Engeland op. De twee stafsergeanten zijn beiden begin twintig. De jongens landen op de landingszone bij Wolfheze, diep in vijandelijk gebied. Aan boord hebben ze soldaten van het 1e bataljon The Border Regiment. De soldaten hebben de opdracht gekregen om de brug over de Rijn te veroveren. Want als dat is gedaan, kunnen de geallieerde grondtroepen vanaf de Belgische grens oprukken naar Duitsland. Op deze manier kan de oorlog nog voor de kerst voorbij zijn.

De bevriende piloten Allen en West werken gedurende de tijd dat ze bij de Airborne- eenheid zijn als infanteristen in Oosterbeek. Op 19 september hebben ze tegenover het landgoed De Dennenkamp (waar nu het gemeentehuis staat) hun positie ingenomen. Onophoudelijk gaan de

beschietingen door. Ergens tussen 19 en 22 september ontmoeten beide vrienden iemand uit Oosterbeek die hen een armband geeft. Het is een armband van de Ondergrondse waarop de letters Oranje zijn genaaid. Ze besluiten deze armband doormidden te snijden en te delen. Ieder draagt een helft van de armband bij zich.

Richard William West raakt in deze dagen zwaargewond en overlijdt op 6 oktober 1944. Hij ligt begraven op de Airborne Begraafplaats in Oosterbeek.

Zijn vriend P.J. Allen trekt in de nacht van 25 op 26 september terug over de Rijn naar veilig gebied. Hij heeft de oorlog overleefd en zijn deel van de armband is in het Airborne museum 'Hartenstein' te zien.

De armband

In september 1944 ging men in opdracht van de regering in Londen tot het samenvoegen van alle verzetsgroepen over in de Binnenlandse Strijdkrachten die herkenbaar zouden zijn aan een oranje armband met zwarte letters ORANJE. Het doel was om de vrijwillige burgerstrijder (als franc tireur) te beschermen tegen fusillade door de Duitsers. Maar of de band die bescherming bood was twijfelachtig. In de meeste gevallen niet. Tijdens de Slag bij Arnhem droegen de leden van het z.g. Oranjabataljon de oranje armbanden. Waarschijnlijk is de armband van de twee Britse piloten Hollandse huisvlijt aangezien de armband niet lijkt op de armbanden die door de Britten werden meegenomen.

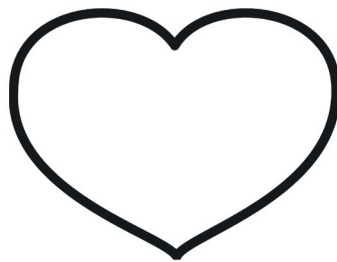
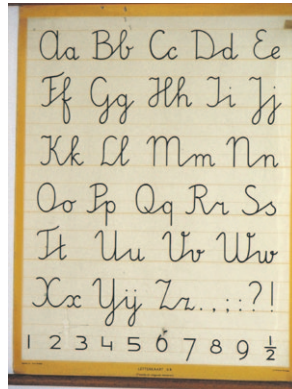
pegasus - vredesteeken (ban de bom) – vredesduif

letter – hart – vriendschapsbandje

Davidster – Nederlands wapen – kruis

Rouwband - sjerp - protestband

De halve armband in Airborne Museum 'Hartenstein'

Tweede Wereldoorlog

Wat er aan vooraf ging

In de jaren dertig van de 20e eeuw was er wereldwijd veel armoede. Door een economische crisis waren veel mensen werkloos en arm. Vooral de mensen in Duitsland hadden het zwaar te verduren. Omdat Duitsland de Eerste Wereldoorlog had verloren moest het land veel geld (herstelbetalingen) betalen aan de landen die deze oorlog hadden gewonnen. Veel Duitse mensen waren arm, werkloos en ontevreden. Adolf Hitler werd de leider van de Nationaal-Socialistische Duitse Arbeiders Partij (NSDAP). Hij vertelde de Duitsers dat hij van Duitsland weer een machtig land zou maken. Steeds meer mensen geloofden hem en zo werd zijn macht en de macht van zijn partij steeds groter.

Hitler aan de macht

In 1933 kwam Adolf Hitler met de NSDAP in Duitsland aan de macht. Hitler wilde van Duitsland het machtigste land van Europa maken. Om dat te bereiken wilde hij landen veroveren. Eerst richtte hij zijn pijlen op Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en Polen, vervolgens wilde hij Duitslands grote tegenstander in West-Europa uitschakelen: Frankrijk. In de aanval op Frankrijk zouden ook Nederland en België worden bezet.

Voor Hitler waren niet alle mensen gelijk. De NSDAP propageerde Jodenhaat. Hij vond het Arische of Germaanse ras beter dan de rest. Hij vond bijvoorbeeld joden, zigeuners en mensen met een niet blanke huidskleur minder waard.

Aanval op Nederland

Op vrijdagochtend 10 mei 1940 werden veel Nederlanders wakker van het gebrom van vliegtuigen, ontplofende bommen en het geratel van tanks. Duitse soldaten waren de grens over getrokken. De oorlog was begonnen. De Nederlandse soldaten probeerden de Duitsers tegen te

houden langs de verdedigingslijnes. Een van die lijnes was de Grebbelinie, een waterlinie die loopt van Rhenen tot Spakenburg, tussen de Utrechtse heuvelrug en de Veluwe.

Capitulatie Nederland

Het Nederlandse leger was veel te zwak om de Duitse aanval te kunnen afslaan. De Nederlanders waren niet goed voorbereid, ze hadden verouderd materieel, terwijl het Duitse leger allemaal nieuw en modern wapentuig had om mee te vechten. Nadat de Duitse luchtmacht op 14 mei 1940 het centrum van Rotterdam had gebombardeerd, en andere steden hetzelfde lot wachtte, besloot de Nederlandse legerleiding te capituleren. De regering en de koningin waren toen al uitgeweken naar Engeland.

Bezetting Nederland

In het begin leek de bezetting mee te vallen, maar al snel werd duidelijk wat onvrijheid betekende. Nederlandse mannen werden gedwongen in Duitse fabrieken te werken. Gaandeweg werden mensen zonder vorm van proces opgesloten in gevangenissen en concentratiekampen. Het eten ging op de bon. 's Avonds moest iedereen binnen blijven en de ramen verduisteren. Omdat de aanvoer van grondstoffen een probleem was, namen de Duitsers alles mee wat voor hen bruikbaar was. Omdat ze bijvoorbeeld het rubber van de fietsbanden nodig hadden, fietsten de mensen op houten banden. Het brons van de kerkklokken gebruikten ze om munitie van te maken. Het gelui van klokken hoorde je niet meer.

Onder Duits gezag

De Nederlandse regering verbleef vanaf mei 1940 in Londen in ballingschap. In Nederland namen de Duitsers de macht over en Hitler benoemde functionarissen die het bestuur van Nederland moesten leiden. Nederland moest steeds

meer gaan lijken op het Duitsland dat Hitler wenste. Nederland werd eigenlijk een provincie van Duitsland. Een van de eerste maatregelen was dat de klok gelijk werd gezet met de tijd in Berlijn. De hoogste gezagsdrager van het Duitse bestuur in Nederland, was de Oostenrijkse nationaalsocialist Seyss-Inquart. Hij was Rijkscommissaris en stond rechtstreeks onder Hitler. Verder werd Nederland ook nog bestuurd door 1500 bestuursambtenaren. Zij oefenden toezicht uit en gaven bevelen die door de Nederlandse ambtenaren moesten worden uitgevoerd.

Geknevelde vrijheid

Aanvankelijk was er weinig verzet tegen de Duitse overheersing. De Nederlandse bevolking hoopte het leven van voor de oorlog te kunnen voortzetten. En de eerste maatregelen van de Duitsers waren nog mild. De Duitsers wilden dat steeds meer mensen nationaalsocialistisch werden. Ze maakten propaganda voor het nationaalsocialisme d.m.v. affiches, kranten, radio-uitzendingen en voorprogramma's in bioscopen. De Eerste en de Tweede Kamer werden uitgeschakeld en politieke partijen mochten niet meer bestaan. Gaandeweg beheersten de Duitsers steeds meer onderdelen van de Nederlandse samenleving. De politie moest de Duitse

Geleidelijk buitensluiten van joden

Als een sluipend gif begonnen de Duitsers vanaf het begin van de oorlog met anti-joodse maatregelen. Relatief 'kleine' maatregelen die in het Nederland van toen nauwelijks opvielen. Al na twee maanden na het begin van de oorlog mochten de joden niet meer meewerken aan de luchtbescherming. In september 1940 mochten overheidsdiensten geen joden meer aannemen. Vervolgens moesten de joden zich -zogenaamd voor hun eigen veiligheid- laten registeren. Stap voor stap werden de joden steeds verder geïsoleerd. Ze moesten een Jodenster dragen zodat iedereen kon zien dat ze joden waren. Op hun persoonsbewijs werd een grote J gestempeld. Ze moesten bij elkaar gaan wonen in bepaalde wijken. Omdat het zo geleidelijk ging, wekte het weinig reactie op van de burgers.

Februaristaking 1941

Vanaf 1941 werden de anti-joodse maatregelen van de Duitsers grimmiger. In Amsterdam woonden veel joden. Als reactie op een razzia in de Amsterdamse Jodenwijk, legden Amsterdamse trambestuurders en arbeiders in februari 1941 het werk neer. Deze staking breidde zich uit tot Haarlem, de Zaanstreek en Utrecht. Met geweld braken de Duitsers deze staking. Er vielen doden en gewonden. Uit angst voor het geweld gingen de mensen weer aan het werk. Er volgden represailles van de Duitsers. Een aantal mensen die hadden meegedaan aan de staking werden doodgeschoten en de steden die mee hadden gedaan aan de staking moesten hoge boetes betalen. De Duitsers lieten hun masker vallen en gingen steeds opener over tot Jodenvervolging.

Jodenvervolging

De Duitse bezetter transporteerde meer dan 100.000 joodse mannen, vrouwen en kinderen in goederentreinen vanuit Nederland naar concentratiekampen, waar de meesten werden vermoord. De Duitsers werden in Nederland bijgestaan door leden van de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) die een vergelijkbare ideologie hadden, en door meelopers en profiteurs. Aan de andere kant stond het verzet, dat vooral tegen het einde van de oorlog aanhang kreeg. Het grootste deel van de bevolking was anti-Duits maar passief.

Groeiend verzet tegen het nieuwe gezag

In de provincie woonden minder joden dan in de Randstad dus hier vielen de anti-joodse maatregelen minder op en was er aanvankelijk minder reden tot verzet. Vanaf 1943, toen mensen moesten gaan werken in Duitsland, veranderde het dagelijks leven van de Nederlanders drastisch. Steeds meer mensen weigerden zich aan te passen aan de oorlogsomstandigheden en samen te werken met de bezetters. De anti-Duitse stemming nam toe. Hoe meer het verzet groeide, hoe harder de Duitsers reageerden. Ze gingen steeds strenger controleren en wilden steeds meer groeperingen in de Nederlandse

samenleving beheersen. Zo moesten kunstenaars lid worden van de nationaalsocialistische Kultuurkamer. De omroeporganisaties werden vervangen door één Rijksradio: De Nederlandse Omroep. Alle vakverenigingen gingen op in het Nederlandse Arbeidersfront. De NSB werd de enige politieke partij die was toegestaan.

Geallieerden

Groot-Brittannië, de Sovjet-Unie, Canada en de Verenigde Staten werkten samen in het bevrijdingsleger, de geallieerden. Bezette landen zoals Frankrijk, België, Nederland en Polen waren bondgenoot van de geallieerden. Zij vochten tegen de Duitse dictatuur. Een grote gezamenlijke actie van de geallieerden was de invasie met de codenaam Operatie Overlord. Die begon met de 'D-day' op 6 juni 1944. Amerikaanse, Engelse, Canadese en zelfs Franse troepen landden aan de Franse kust in Normandië. Vanaf daar trokken ze onder andere naar het noorden, richting België en Nederland. Het was de bedoeling om richting de Duitse hoofdstad Berlijn te gaan om Hitler te verslaan. De operatie verliep in eerste instantie voorspoedig: de geallieerden hadden in augustus 1944 grote delen van Frankrijk en België bevrijd.

Operatie Market Garden

In september 1944 begon de geallieerde opmars verder naar het noorden. De troepen van de geallieerden bestonden uit Britse, Canadese, Amerikaanse en Poolse jongens. Het plan was om nu Nederland te bevrijden. De geallieerden wilden in één keer alle bruggen over de grote rivieren de Maas, de Waal en de Rijn veroveren, en dan door trekken naar het IJsselmeer. Dit plan had de codenaam 'Operation Market Garden'. 'Market' staat voor de luchtlandingstroepen die de bruggen over de Maas, Waal, Rijn en andere waterwegen in Brabant en Gelderland moesten veroveren. 'Garden' staat voor de grondtroepen die via een smal front in drie dagen op moesten rukken naar Arnhem. Op 17 september 1944, begon Operatie Market Garden met luchtlandingen van de geallieerde troepen.

Verspreid over drie dagen landden duizenden parachutisten in Nederland, van Eindhoven tot Arnhem.

De Slag bij Arnhem

Op 18 september landden Britse parachutisten op de Ginkelse hei bij Ede, en bij Wolfheze en Heesum. Een dag later volgden de Polen. Veel Nederlanders dachten dat de bevrijding slechts een kwestie van tijd was. Maar het lukte de Britse en Poolse soldaten niet om het doel, de Rijnbrug bij Arnhem, te veroveren. De sterke Duitse legermacht die op dat moment toevallig met tanks en pantserwagens in de buurt van Arnhem was, hadden ze niet verwacht. Slechts een kleine groep van zevenhonderdvijftig soldaten, onder leiding van luitenant-kolonel John Frost, bereikte onderlangs de Rijn de Rijnbrug. Omdat hulp van de grondtroepen uit de richting van Nijmegen uitbleef, en de rest van de divisie niet verder kwam dan de buitenwijken van Arnhem, moesten de mannen van John Frost na vier dagen de strijd opgeven. Ze gaven zich over aan de Duitsers.

De Britten verdedigden een gebied rondom het hoofdkwartier Hartenstein in Oosterbeek. In de huizen en bossen ontstonden felle gevechten waarbij ook burgers niet altijd ontzien werden. Velen hielden zich schuil in de kelders van hun huizen. Gewonde militairen konden nauwelijks verzorgd worden. Na negen dagen moesten de Britten zich over de Rijn terugtrekken. Duizenden gesneuvelden en gewonden blijven achter. Na enkele dagen hevige strijd moesten ook de Britten en de Polen, die niet verder dan Oosterbeek en de buitenwijken van Arnhem waren gekomen, zich overgeven. Ze zochten 's nachts over de Rijn bij Driel een veilig heenkomen. Operatie Market Garden was mislukt. De oorlog zou nog tot 5 mei 1945 duren.

Evacueren

Als gevolg van de gevechten van Operatie Market Garden moesten de inwoners in de omtrek van Arnhem huis en haard verlaten. De Duitsers waren bang dat de bevolking de geallieerde troepen zou helpen en sommeerde de bewoners

te vertrekken. Ook waren deze gebieden te gevaarlijk voor de burgers omdat er zwaar gevochten werd. De inwoners namen mee wat ze mee konden nemen, maar moesten heel veel spullen onbeheerd achterlaten. De mensen die boven de Rijn woonden, gingen naar het noorden. Beneden de Rijn werden de burgers geëvacueerd door de geallieerden. Hier vertrokken de bewoners naar het zuiden van het land, naar bevrijd gebied.

Hongerwinter

Het noorden en westen van Nederland kreeg te maken met de Hongerwinter. Door extreem voedselgebrek verzwakte de bevolking en kwamen enkele tienduizenden mensen om. In mei 1945 lukte het om de rest van Nederland te bevrijden.

Vrede

De vredesonderhandelingen waren in hotel 'de Wereld' in Wageningen. Hier tekende in mei 1945 de Duitse commandant de overgave in aanwezigheid van Prins Bernard. De wederopbouw kon beginnen.

Vragenkaarten

Op deze sites vind je informatie:

- <http://www.airbornemuseum.nl/leerlingen/page/38>
- <http://www.vredeseducatie.nl> (website met informatie en lesmateriaal van de stichting Vredeseducatie)
- <http://www.operatiemarketgarden.nl/> (Operatie Market Garden beschreven)
- <http://oorlog.pagina.nl> (startpagina over de Eerste en Tweede Wereldoorlog)
- <http://www.grebbeberg.nl> (website over de slag om de Grebbeberg)
- <http://www.4en5mei.nl> (site van het Comité 4 en 5 mei)
- <http://www.arnhem1944.com/nl> (site over de slag om Arnhem)
- <http://mediatheek.thinkquest.nl/~11019> (website over D-day)
- <http://www.militair.net/> (website over oorlogen, wapens, militaire objecten & termen)
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_om_Arnhem
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Operatie_Market_Garden
- <http://www.marketgarden.com/2010/NL/pagina1.html>
- <http://members.home.nl/dewerkelijkheid/Home/home.htm> (werkstuk van scholieren)

1.

- A** Wanneer startte de Operatie Market Garden?
- B** Wie was de bevelhebber van de Operatie Market Garden?
- C** Waarom kreeg de operatie deze naam?
- D** Uit welke landen waren de geallieerden afkomstig, die meewerkten aan de Operatie Market Garden?

2.

- A** Operatie Market Garden was onderdeel van een grotere operatie. Welke was dat?
- B** Hoe noem je de eerste dag van de operatie waar Operatie Market Garden onder viel?
- C** Waar was dat?

3.

- A** Waar was het hoofdkwartier van de geallieerden tijdens de Slag om Arnhem?
- B** Welke functie heeft het gebouw nu?

4.

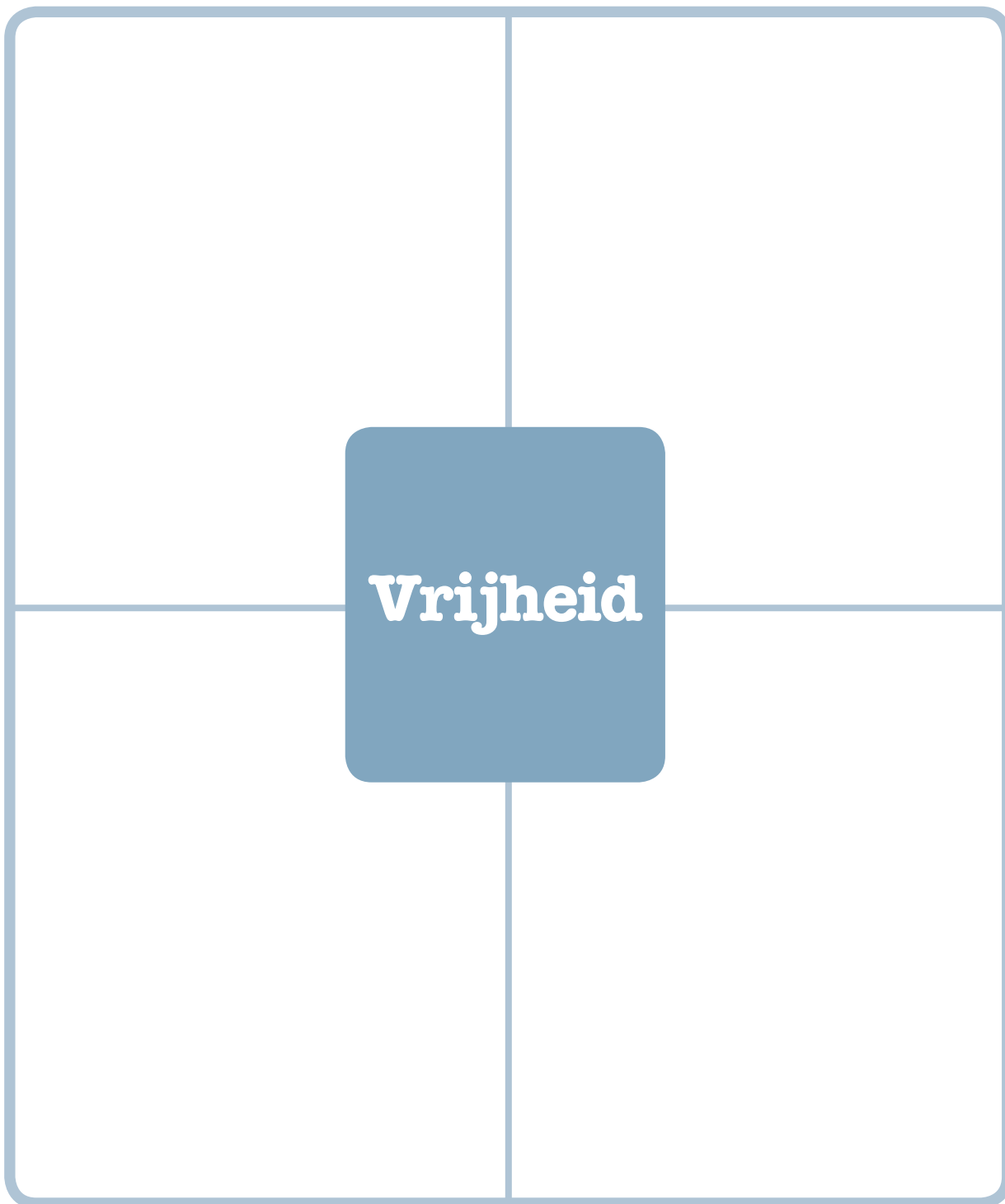
- A** Welk symbool hoort bij de Airborne divisie?
- B** Teken het na.
- C** Waar staat het symbool voor?

5.

- A** Operatie Market Garden liep anders dan gepland. Welke oorzaken kun je daarvan aanwijzen?
- B** Welke gevolgen had de Operatie Market Garden voor de burgers in de regio Arnhem?

6.

- A** Over Operatie Market Garden is een boek en een speelfilm gemaakt met de naam 'Een brug te ver'.
Waarom hebben ze voor deze titel gekozen?
- B** De brug die in de film te zien is, is niet een brug in Arnhem maar in Deventer. Wat zou daar de reden van kunnen zijn?
- C** Als jij een speelfilm zou maken over de gebeurtenissen in september 1944, welke titel zou jij het dan geven? Beargumenteer je antwoord.

Vrijheid is:

Stelling: 'Vrijheid zonder regels bestaat niet'.

Welke regels
vergroten jouw
vrijheid?

1

2

3

Wat maakt jouw
vrijheid kleiner?

1

2

3

Hoe kun je de
vrijheid van
anderen
vergroten?

1

2

3

Internet:

- [canon van Nederland](#)
- www.februaristaking.nl
- www.geheugenvanplanzuid.nl/tijdtijn/razzia's2.htm

Met dank aan:

- Wybo Boersma

Dit is een uitgave van:

Stichting Liberation Route Europe

Postbus 156

6660 AD Elst

www.liberationroute.nl

Ontwikkeling en samenstelling:

EDU-ART:

Elsebeth Hoeven, Ben Bregman

Airborne Museum "Hartenstein":

Hester Ketel

Vormgeving:

Giesbers Communicatiegroep, Velp

Met medewerking van:

Regionaal Bureau voor Toerisme Arnhem Nijmegen

Veluws Bureau voor Toerisme

Airborne Museum 'Hartenstein'

Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945

EDU-ART

Zeelandsingel 40

6845 BH Arnhem

Postbus 301000

6803 AC Arnhem

www.edu-art.eu

De Liberation Route is mede mogelijk gemaakt door bijdragen van de Provincie Gelderland en gemeenten in Gelderland, Utrecht en Noord Limburg.